XALQARO IQTISODIY INTEGRATSIYA SHAROITIDA INNOVATSION INVESTITSIYALAR MASALALARI: MUOMMO VA ECHIMLAR

Sharipov Baxtiyor Mixlibayevich
Fan va texnologiya universiteti Iqtisodiyot kafedrasi dotsenti v.b.
https://doi.org/10.5281/zenodo.15390829

Annotatsiya. *Tanlangan mavzuning dolzarbligi o'zbekistonning innovatsiyalar sohasidagi investitsion jozibadorligini oshirishga yordam beradigan mexanizmlarni o'rganish, shuningdek, xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonida yuzaga keladigan muammolar va imkoniyatlarni baholash zarurati bilan belgilanadi. Global raqobat va raqamli transformatsiya sharoitida investitsiya muhitini yaxshilash, intellektual mulkni himoya qilish, mamlakatning ilmiy va ta'lim salohiyatini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar alohida ahamiyatga ega.*
Kalit so'zlar*: innovatsion platformalar, raqamli texnologiyalar, raqamli o'zbekiston, robototexnika, sun'iy intellekt, global iqtisodiyot, xalqaro iqtisodiy integratsiya.*

Kirish

Xalqaro iqtisodiy integratsiya-bu alohida mamlakatlar yoki mamlakatlar guruhlari o'rtasida barqaror munosabatlarni rivojlantirish jarayoni bo'lib, bu milliy iqtisodiy tizimlarning bosqichma-bosqich birlashishiga olib kelishi mumkin. Ushbu jarayon bir-biri bilan chambarchas bog'liq va iqtisodiyotni xalqarolashtirishga asoslangan bo'lib, bu reproduktiv jarayonning milliy iqtisodiyotdan tashqarida kengayishini ham anglatadi. Xalqaro iqtisodiy integratsiya zamonaviy dunyoda muhim rol o'ynaydi, xom ashyo, yoqilg'i va mehnat resurslaridan oqilona foydalanishga, mintaqalararo munosabatlarni yaxshilashga yordam beradi. XXI asr boshlari bu zamonaviy jahon iqtisodiyotida iqtisodiyotni yoki ishlab chiqarishning ayrim turlarini yuqori texnologik darajalarga olib chiqishning eng maqbul usuli bo'lib ko'rinadigan innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni izlashning kuchayishi bilan tavsiflanadi. Innovatsion rivojlanish yo'li uchta komponentdan foydalanishning muqarrarligi bilan belgilanadi: katta investitsiyalar, maxsus vakolatlar va nisbatan uzoq vaqt. Ekspert hamjamiyatlari innovatsion investitsiyalar va xalqaro investitsiyaviy hamkorlikning jahon iqtisodiyotidagi roli ortib borayotgani to'g'risida xulosaga kelishdi. Jahon iqtisodiyotining beqarorligi bu jarayonda jiddiy salbiy iz qoldirdi.

Tarixan iqtisodiyotda innovatsiyalarga qiziqish sanoat inqilobi davrida, mashinasozlik, kimyo sanoati va to'qimachilik sanoati kabi sohalar sezilarli darajada rivojlanib, iqtisodiy o'sishni sezilarli darajada tezlashtirdi va rivojlanayotgan mamlakatlarga jahon bozoriga chiqishga imkon berdi. 20-asrning o'rtalaridan boshlab, axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan innovatsiyalar yanada muhim rol o'ynay boshladi va AQSh, Yaponiya, Germaniya va boshqa dunyo rahbarlari kabi mamlakatlarning o'sishi uchun asos bo'ldi. Savdo tashkiloti-Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki, bu turli sohalarga, shu jumladan innovatsion sohalarga investitsiyalarni jalb qilishga yordam berdi. Biroq, 21-asrda jahon iqtisodiyotining integratsiyasi raqamlashtirish, global ekologik muammolar va yangi texnologiyalarni rivojlantirish bilan bog'liq yangi bosqichga o'tdi. Axborot texnologiyalari, biotexnologiya, qayta tiklanadigan energiya va

sun'iy intellekt kabi sohalarning rivojlanishi rivojlangan iqtisodiyotlarda iqtisodiy o'sishning eng muhim omillaridan biriga aylandi. Bu investitsiyalarni tartibga solish va intellektual mulkni himoya qilish uchun yangi institutsional asoslarni yaratish, shuningdek, global iqtisodiy jarayonlarni boshqarishning yangi strategiyalarini ishlab chiqish zarurligiga olib keldi. So'nggi o'n yilliklarda innovatsion jarayonlar va investitsiyalarni rag'batlantirishda xalqaro iqtisodiy birlashmalarning roliga alohida e'tibor qaratilmoqda. Global raqobat va doimo o'zgarib turadigan texnologik landshaft sharoitida mamlakatlar transchegaraviy hamkorlikni kuchaytirish va innovatsiyalar bilan bog'liq me'yoriy-huquqiy hujjatlarni uyg'unlashtirishga intilish orqali xalqaro innovatsion zanjirlarga samarali integratsiyalashuv uchun sharoit yaratishga intilmoqda.

MUNOZARA VA NATIJALAR

Faol iqtisodiy islohotlar va xalqaro va mintaqaviy integratsion birlashmalar bilan hamkorlikni chuqurlashtirish bosqichida turgan O'zbekiston Respublikasi uchun innovatsion investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanish strategik ahamiyatga ega. O'zbekiston MDHdagi hamkorlari bilan aloqalarni mustahkamlamoqda, YEOII va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan yaqin hamkorlik qilishga intilmoqda, shu bilan birga ochiqlik, texnologik yangilanish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan innovatsion rivojlanishning o'ziga xos modelini shakllantirmoqda. 2025-yil aprel oyi boshida Samarqandda muhim xalqaro sammit-Yevropa Ittifoqining Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan uchrashuvi bo'lib o'tdi. Bu ushbu formatdagi birinchi sammit edi va u darhol ishtirokchilar tomonidan ham, xalqaro maydonda ham jiddiy e'tiborga sazovor bo'ldi. Unda Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston rahbarlari hamda Evropa Ittifoqining yuqori darajadagi vakillari Antonio Kosta va Ursula fon der Leyen ishtirok etdi.

Sammitning asosiy mavzusi iqtisodiyotdan tortib xavfsizlikka qadar turli sohalardagi hamkorlikni kengaytirish edi. Savdo, investitsiya va infratuzilma haqida ko'p gapirildi. Evropaliklar Markaziy Osiyo bilan faolroq ishlashdan, shu jumladan Xitoyni Evropa bilan bog'laydigan "O'rta yo'nalish" kabi transport yo'nalishlarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashdan manfaatdor. Bu soha hozir ayniqsa dolzarb bo'lib, Samarqand allaqachon oliy darajada muhokama qilingan platformaga aylandi.

Energiya ham diqqat markazida edi. Tomonlar "yashil" energiyaga o'tish, qayta tiklanadigan manbalar — quyosh va shamol elektr stantsiyalarini rivojlantirish masalalarini muhokama qildilar. Evropa Ittifoqi bunday loyihalarni moliyaviy va texnologik jihatdan qo'llab-quvvatlashga tayyor. Shu bilan birga, energiya xavfsizligi va etkazib berishni diversifikatsiya qilish zarurati mavzusi ko'tarildi.

Alohida bo'lim raqamlashtirishga bag'ishlandi. Yevropa Ittifoqi Markaziy Osiyoning texnologik jihatdan zamonaviy mintaqa sifatida rivojlanishidan manfaatdor. Bu raqamli infratuzilma, kiberxavfsizlik va elektron davlat xizmatlarini joriy etish haqida edi. Ta'lim va fan mavzulariga ham to'xtalib o'tildi — tomonlar talabalar almashinuvini kuchaytirish va tadqiqot tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashni rejalashtirmoqda.

Xavfsizlik masalalari ham e'tiborga olinmadi. Ayniqsa, Afg'onistondagi vaziyatni hisobga olgan holda, butun Markaziy Osiyoga ta'sir ko'rsatmoqda. Terrorizm, ekstremizm, shuningdek, narkotrafik muammosiga qarshi birgalikda kurashish masalalarini muhokama qildik. Evropa Ittifoqi ushbu sohalarda hamkorlik qilishga va o'z tajribasi bilan o'rtoqlashishga tayyorligini bildirdi.

Va, albatta, madaniyat, ta'lim va turizm kabi gumanitar masalalar chetda qolmadi. Ular bu borada katta imkoniyatlarga ega: o'zaro almashinuvlar, qo'shma loyihalar, festivallar, universitetlararo hamkorlik dasturlari.

Samarqand sammiti Yevropaning Markaziy Osiyoga bo'lgan qiziqishi tobora ortib borayotganini ko'rsatdi. Mintaqa muhim sherikga aylandi va ikkala tomon ham uzoq muddatli va strategik hamkorlikka sodiqdir. Darvoqe, Samarqand viloyatning diplomatik poytaxti sifatida o'z mavqeini tobora mustahkamlab bormoqda-shahar muhim xalqaro muloqotlar maydoniga aylanib bormoqda.

2025—yil aprel oyida Samarqandda bo'lib o'tgan Yevropa Ittifoqi-Markaziy Osiyo sammiti innovatsion investitsiyalar xalqaro iqtisodiy integratsiyani mustahkamlash uchun qanday asos bo'la olishining yorqin namunasi bo'ldi. Global muammolar va o'zgaruvchan geosiyosiy voqeliklar sharoitida Markaziy Osiyo mamlakatlari va Yevropa Ittifoqi o'zaro manfaatli hamkorlik, jumladan, innovatsion texnologiyalar, infratuzilma va yashil energetikani rivojlantirish yo'nalishlarini faol muhokama qilmoqda.

Sammitning asosiy mavzularidan biri raqamlashtirish va barqaror rivojlanishga investitsiyalarni jalb qilish edi. Yevropa Ittifoqi Markaziy Osiyoning jahon iqtisodiyotiga keyingi iqtisodiy integratsiyasining muhim jihatlari bo'lgan infratuzilmani modernizatsiya qilish, qayta tiklanadigan energiya manbalari va raqamli texnologiyalarni rivojlantirish bilan bog'liq loyihalarni qo'llab-quvvatlashga tayyorligini ko'rsatdi. Yangi transport koridorlarini qurish va energetika texnologiyalarini joriy etish kabi innovatsion tashabbuslarning ahamiyati mintaqa mamlakatlari va Evropa Ittifoqining zamonaviy sanoat tarmoqlarini rivojlantirishga o'zaro investitsiyalar asosida yaqin hamkorlik qilish istagini ko'rsatmoqda.

Samarqand sammitida global iqtisodiy va texnologik o'zgarishlar sharoitida Markaziy Osiyo mamlakatlarining o'sishi va barqaror rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar yaratadigan xalqaro iqtisodiyotga integratsiyaning muhim elementi sifatida innovatsion investitsiyalarning ahamiyati ta'kidlandi. Innovatsion investitsiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish va Markaziy Osiyoning Yevropa Ittifoqi bilan xalqaro iqtisodiy integratsiyasini mustahkamlash uchun bir qancha muhim qadamlar qo'yilishi kerak. Avvalo, qulay investitsiya muhitini yaratish muhimdir. Bu investorlarning huquq va manfaatlarini himoya qilishni ta'minlaydigan barqaror huquqiy bazani ishlab chiqishni talab qiladi. Biznesni ro'yxatdan o'tkazish, qurilishga ruxsat olish va qo'shma loyihalar uchun davlat-xususiy sheriklikni qo'llab-quvvatlash jarayonlarini soddalashtirish zarur.

Yana bir muhim jihat-infratuzilma va innovatsion ekotizimlarni rivojlantirish. Markaziy Osiyo transport va energetika tizimlarini modernizatsiya qilishi, shuningdek, startaplar va rivojlanayotgan texnologiyalarni qo'llab-quvvatlaydigan innovatsion markazlar va texnoparklarni yaratishi kerak. Ta'lim va ilmiy tashabbuslarni takomillashtirish, jumladan, qo'shma tadqiqot markazlari va startaplar uchun inkubatorlar yaratish ham muhim elementga aylanmoqda.

Markaziy Osiyo, ayniqsa, energetika sohasida barqaror rivojlanish sari faol harakat qilishi kerak. Buning uchun davlat dasturlari, soliq imtiyozlari va yashil texnologiyalarga sarmoya kiritadigan kompaniyalar uchun subsidiyalar orqali qayta tiklanadigan energiya manbalarini qo'llab-quvvatlash talab etiladi. Shuningdek, uning samaradorligi va ekologik tozaligini oshirish uchun energetika infratuzilmasini modernizatsiya qilish zarur.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi integratsiyaning yana bir muhim elementidir. Innovatsion investitsiyalar uchun jozibador mintaqaga aylanish uchun Markaziy Osiyo

iqtisodiyotga raqamli texnologiyalarni faol joriy etishi kerak. Bunga elektron tijorat va davlat xizmatlari uchun platformalar yaratish, kiberxavfsizlikni yaxshilash va raqamli savodxonlikni rivojlantirish kiradi.

Shunday qilib, Markaziy Osiyoning innovatsion investitsiyalar orqali xalqaro iqtisodiyotga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi Qonunchilik, infratuzilma, ta'lim va texnologiyalar sohasidagi islohotlarni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi.

Xulosa

Xalqaro iqtisodiy integratsiya sharoitida innovatsion investitsiyalarni o'rganish shuni ko'rsatdiki, innovatsion investitsiyalar barqaror iqtisodiy o'sishga erishish va globallashuv sharoitida mamlakatlarning raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omili hisoblanadi. Samarali investitsiya strategiyasining eng muhim elementlari ilmiy-texnik taraqqiyotni qo'llab-quvvatlash, transchegaraviy investitsiyalar uchun qulay muhit yaratish va intellektual mulkni himoya qilishdir. Innovatsion jarayonlarni rag'batlantirish va investitsiyalarni jalb etishda Shanxay hamkorlik tashkiloti (SHHT), Yevropa Ittifoqi va boshqa xalqaro iqtisodiy birlashmalarning roliga alohida e'tibor qaratilmoqda. Yaqinda bo'lib o'tgan Samarqand sammiti misolida yuqori texnologiyalar va innovatsiyalar sohasidagi hamkorlikni rivojlantirish, shuningdek, barqaror va o'zaro manfaatli investitsiyalar uchun qo'shma platformalar yaratish xalqaro integratsiyaning muhim elementi ekanligini ko'rsatdi. Innovatsion investitsiyalarning prognoz qilinayotgan kelajagi mamlakatlarning raqamlashtirish, atrof-muhitni o'zgartirish va yangi texnologiyalarni rivojlantirish kabi tez o'zgaruvchan global muammolarga moslashish zarurati bilan bog'liq. Milliy hukumatlar innovatsion strategiyalarni amalga oshirishda davom etishi va xalqaro hamkorlikni yanada rivojlantirish uchun sharoit yaratishi muhimdir.

Shunday qilib, innovatsion investitsiyalar iqtisodiy integratsiya va global rivojlanish jarayonida strategik muhim rol o'ynaydi, ularning jahon sahnasida rivojlanishiga hissa qo'shadigan mamlakatlar va mintaqalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

ISHLATILGAN HAVOLALAR

1. Газета.uz (2025). Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlik istiqbollari.
1. Maqolada Yevropa Ittifoqi-Markaziy Osiyo sammiti yakunlari, jumladan, iqtisodiy hamkorlik va innovatsion investitsiyalarning muhim jihatlari haqida so'z boradi.
2. UzDaily-Markaziy Osiyo mamlakatlari va EI3 o'rtasidagi strategik muloqotga oid materiallar. Birlashgan Millatlar Tashkilotining savdo va rivojlanish bo'yicha konferentsiyasi (UNCTAD). Raqamli Iqtisodiyot haqida hisobot 2019.
3. 4.Pressa.tj (2025). Markaziy Osiyodagi innovatsion tashabbuslar: kelajakka nazar.
4. Markaziy Osiyoda investitsiya va yangi texnologiyalarning istiqbolli yo'nalishlari bo'yicha tahliliy material.
5. Shmidt, O. (2021). Jahon iqtisodiyoti va mintaqaviy ittifoqlar: Markaziy Osiyoning xalqaro integratsiyadagi o'rni. Bu manba Markaziy Osiyoning jahon iqtisodiyotiga qanday integratsiyalashayotganini va Yevropa Ittifoqi bilan hamkorlik qilish uchun qanday imkoniyatlar mavjudligini tushunishga yordam beradi.